

<http://ui.ac.ir/en>

Journal of Applied Sociology

E-ISSN: 2322-343X

Vol. 32, Issue 1, No.81, Spring 2021, pp. 1-22

Received: 14.02.2020 Accepted: 05.08.2020

Research Paper

The Relationship between Identity Styles with Religious Orientation among the Students of Kashan University

Fariborz Sedighi Arfaee *

Associate Professor, Department of Psychology, Kashan University, Kashan, Iran
fsa@kashanu.ac.ir

Mohammad Ganji

Associate Professor, Department of Sociology, Kashan University, Kashan, Iran
m.ganji@kashanu.ac.ir

Mohammad Javad Yazdani Varzaneh

PhD Candidate, Department of Psychology, Kashan University, Kashan, Iran
yazdanijavad@yahoo.com

Maryam Nadi Randi

MA. Department of Psychology, Faculty of Humanities and Law, Kashan University, Kashan, Iran
nadi.edu1391@yahoo.com

Introduction

This study aims to anticipate religious orientation based on identity styles among students of Kashan University. Identity, on the one hand, distinguishes between "I" and "we" or "other" and "others", and on the other hand, it is the most important source of recognizing emotions and feelings and organizing individual and collective behaviors within the surrounding society. By integrating different aspects of identity, Berzonsky (1992) presents a process model of identity in which he uses and analyzes identity as a cognitive structure, specific framework, and source for the interpretation of experiences. His model emphasizes the various strategies for information processing that individuals use to explore issues of identity, including politics, religion, and social relations. Besides, according to Allport and Ross's (1967) theory, the religious orientation of individuals is classified into intrinsic and extrinsic categories. Intrinsic religion has become an all-encompassing religion with organized and internalized principles. In people with an intrinsic religious orientation, religion creates a sense of comfort, security, usefulness, and self-compatibility. In other words, people with religious orientation live in harmony with their religious beliefs and rituals, and this leads to greater social security and stability in them. Extrinsic religion, on the other hand, is an external tool used to satisfy one's materialistic needs, such as wealth, status, and security. With such an approach, the present study seeks to answer the question of the extent to which student's religious orientation can be explained and differentiated based on different identity styles of individual.

Material & Methods

Based on the subject under study, the method of the present research is survey and, 150 undergraduate students of Kashan University with an average age of 21.86 years, and a standard deviation of 2.24 years were selected using the convenience sampling method to test the objectives and hypotheses of the research. In the present study, the data collection method was a questionnaire and the students answered a questionnaire including a list of identity styles (ISI-G6) (based on the study of Berzonsky, 1992) and a religious orientation scale (based on the study of Allport & Ross, 1967).

Discussion of Results & Conclusions

Enter method in multiple regression was used to analyze the data. The findings showed that informational and normative identity styles directly and diffuse-avoidant style inversely can significantly predict intrinsic religious orientation ($P=0/001$, $F(3 \text{ and } 146)=28/29$, $R^2=0/368$). Extrinsic religious orientation was also predicted inversely and meaningfully through informational and normative styles ($P=0/001$, $F(3 \text{ and } 146)=48/71$, $R^2=0/50$). Explaining the role of informational identity in predicting intrinsic religious orientation, it can be said that people with informational

* Corresponding author

Sedighi Arfaee, F., Ganji, M., Yazdani Varzaneh and M., Nadi Randi, M. (2021). The relationship between identity styles with religious orientation in students, *Journal of Applied Sociology*, 32(1), 1-22.

2322-343x / © 2021 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article Under the by-nc-nd/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/jas.2020.121442.1867>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085745.1400.32.1.1.7>

identity structure their lives around their religion. Therefore, to achieve this kind of religious orientation, one needs extensive and comprehensive meditation in all aspects of life and it cannot be achieved without searching and thinking. Moreover, according to the normative identity style, individuals are constantly internalizing the expectations and value of their important others and may have internalized religion as well, despite little exploration. They avoid looking at it superficially and instrumentally. Besides, in explaining the role of avoidant identity style in predicting intrinsic religious orientation in reverse, it can be said that people with avoidant identity style interpret the content of religion superficially and avoid examining personal issues in religious affairs. In general, based on the findings of the present study, different styles of identity can explain 37% of the variance of intrinsic religious orientation and 50% of the variance of extrinsic religious orientation of the studied students. These findings, in line with the findings of some other studies, confirm the close relationship between identity and religion in young people and emphasize that in examining students' religious orientation, special attention should be paid to their identity styles.

Keywords: Identity Styles (Informational, Normative, Diffuse-avoidance), Intrinsic Religious Orientation, Extrinsic Religious Orientation, Students.

References

- Allport, G. W., & Ross, J. M. (1967) Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5 (4), 432-443.
- Ashrafi, A. (1998) *A study of socio-cultural factors affecting adolescents' tendency to western culture patterns (Heavy Metal Rap) in Tehran*. Master Thesis, University of Tehran.
- Arian, Kh. (1999) *Investigating the relationship between religiosity and mental health of iranians living in canada*. The doctoral dissertation of Iran University of Medical Sciences and Health Services (in Persian).
- Aghajani, H., Mohammad, H., & Shahrarai, M. (2004) A study of psychometric properties of identity style questionnaire, *Medicine and Cultivation*, 53, 9-19 (in Persian).
- Azad Armaki, T. (2007) *Iranian culture, and identity and globalization*. Tehran: Publication of Civilization (in Persian).
- Abu-Rayya, H. M., & White, F. A. (2010) Acculturation orientations and religious identity as predictors of anglo-australian attitudes towards muslims. *International Journal of Intercultural Relations*, 34 (6), 592-599.
- Azerbaijani, M. (2014) *Religiosity scale: Preparing and constructing a test of religious orientation based on islam (fourth edition)*. Qom: Field and University Research Institute (in Persian).
- Afsharyan, N. (2017) Predicting the formation of modern identity in female students based on the use of virtual social networks. *Journal of Communication Research*, 24 (89), 121-147 (in Persian).
- Berzonsky, M. D. (1989) Identity style: Conceptualization and measurement. *Journal of Adolescent Research*, 4 (3), 268-282.
- Berzonsky, M. D. (1992) Identity style and coping strategies. *Journal of Personality*, 60 (4), 771-788.
- Berzonsky, M. D. & Sullivan, C. (1992) Social-cognitive aspects of identity style need for cognition, experiential openness, and introspection. *Journal of Adolescent Research*, 7 (2), 140-155.
- Berzonsky, M. D. (1997) "Identity Development, Control Theory, and Self-Regulation: An Individual Differences Perspective." *Journal of Adolescent Research*, 12 (3): 347-353.
- Berzonsky, M. D., & Kuk, L. S. (2000) Identity status, identity processing style, and the transition to university. *Journal of Adolescent Research*, 15 (1), 81-98.
- Berzonsky, M. D. (2003) Identity style and well-being: does commitment matter?, *Identity*, 3 (2), 131-142.
- Berzonsky, M. D. (2003) The structure of identity: commentary on jane kroger's view of identity status transition, *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 3 (3), 231-245.
- Burke, P. J. (2006) Identity change. *Social Psychology Quarterly*, 69 (1), 81-96.
- Berzonsky, M., & Kinney, A. (2008) Identity processing style and defense mechanisms, *Polish Psychological Bulletin*, 39 (3), 111-117.
- Berzonsky, M. D., Ciecuch, J., Duriez, B., & Soenens, B. (2011) The how and what of Identity Formation: Associations between Identity styles and Value Orientations. *Personality and Individual Differences*, 50 (2), 295-299.
- Borjali, Z., Khosravi, Z., & Meh, S. (2013) The role of religious orientation in the structure of individual identity. *Psychology and Religion*, 6 (3), 97-108 (in Persian).
- Chit, S. Mohammad, J. (2004) *Religious identity of youth in iran, in identity in iran: a political, socio-cultural, and literary approach to identity and the crisis in iran*. Tehran: University Jihad, Institute of Social Humanities (in Persian).
- Casson, A. (2011) The effect of catholic pupils' perception of their religious identity and the implications for catholic schools in England, *Journal of Beliefs & Values*, 32 (2), 207-218.
- Duriez, B., Soenens, B., & Beyers, W. (2004) Personality, identity styles, and religiosity: an integrative study among late adolescents in flanders (Belgium), *Journal of Personality*, 72 (5), 877-910.
- Duriez, B., & Soenens, B. (2006) Personality, identity styles, and religiosity: An integrative study among late and middle adolescents, *Journal of Adolescence*, 29 (1), 119-135.
- Duriez, B., Smits, I., & Goossens, L. (2008) The relation between identity styles and religiosity in adolescence: Evidence from a longitudinal perspective, *Personality and Individual Differences*, 44 (4), 1022-1031.
- Farmani, S., & Khamsan, A. (2011) Comparison of different attitudes towards religion and identity styles concerning perceived social support in high school students in birjand. *Abstracts of the First Congress of Psychology*,

- Religion and Culture*, Tehran (in Persian).
- Ghazanfari, A. (2003) Validation and standardization of identity style questionnaire (ISI G-6). *Educational and Psychological Studies*, 2, 81-94 (in Persian).
- Ghorbani, A., Mohammadi A., & Ashuri, M. (2006) Investigating the status of identity styles and its relationship with public health and socio-economic status, *Clinical Psychology Research and Counseling*, 7 (2), 135-172 (in Persian).
- Gul Mohammadi, A. (2007) *Globalization, culture and identity*. Tehran: Ney Publication (in Persian)
- Giddens, A. (2008) *Modernization and individualization*. Translated by Nasser Movafeghian, Tehran: Ney Publications (in Persian).
- Ghaderi, D. Mostafaei, A. (2012) Identity styles and religious orientation in male and female students, *Social Psychological Studies of Women*, 10 (33), 137-158 (in Persian).
- Hajiani, I. (2009) *Sociology of iranian identity*, Tehran: Research Institute (in Persian).
- Hosseini, F., Mazidi, M., & Chari M. (2010) Predicting identity styles based on religious orientations among shiraz university students, *Journal of New Educational Thoughts*, 6 (1), 53-71 (in Persian).
- Iman, M. T., & Kizqan, T. (2002) Investigating the effective factors on women's social identity, *Al-Zahra University Humanities Quarterly*, 12, 44 (in Persian).
- Jan Bozorgi, M. (1999) *Evaluation of the effectiveness of psychotherapy with and without religious (Islamic) orientation on controlling anxiety and stress*. Ph.D. Thesis, Tarbiat Modares University, Tehran (in Persian).
- Jenkins, R. (2002) *Social identity*, Translated by Touraj Yarahmadi, Tehran: Shirazeh Publication.
- Kalantari, A., Azizi, J., & Zahed Zahedani, S. (2009) Religious identity and youth (Statistical Sample, Youth of Shiraz), *Cultural Research Quarterly*, 2 (6), 125-141 (in Persian).
- Long, J. H., & Chen, G. M. (2007) The impact of internet usage on adolescent self-identity development, *China Media Research*, 3 (1), 99-109.
- Markstrom-Adams, C., & Smith, M. (1996) Identity formation and religious orientation among high school students from the united states and Canada, *Journal of Adolescence*, 19 (3), 247-261.
- Muharram, T. (2004) *Identity in iran: Socio-cultural, cultural and literary approach to identity and crisis in iran*. Tehran: University Jihad, Institute of Social Humanities (in Persian).
- Makvand Hosseini, Sh. (2007) Investigating the relationship between identity and mental health of control adolescents, *Journal of Psychology*, 11 (2), 167-184 (in Persian).
- Mansour, M. (2008) *Genetic psychology, psychological development from childhood to old age*. Tehran, Samt Publication (In Persian).
- Moghanloo, M., Wafaei, M., & Shahrarai, M. (2009) The relationship between identity styles and religiosity in students, *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology (Thought and Behavior)*, 15 (4), 377-387 (in Persian).
- Massah, H., Kazemi, H., & Qorbani, M. (2012) Investigating the relationship between the four dimensions of identity and internal and external religious orientation, *Psychology and Religion*, 5 (4), 84-96 (in Persian).
- Phillips, T. M., & Pittman, J. F. (2007) Adolescent psychological well-being by identity style, *Journal of Adolescence*, 30 (6), 1021-1034.
- Qaderi, M. (2005) *the effects and consequences of a network society on the social identity of young people*, Master Thesis in Social Sciences, University of Isfahan (in Persian).
- Rezaei Farahabadi, S., & Qodsi, A. (2010) Investigating the relationship between religious orientation and identity styles and comparing them in high school students in Tehran, *Quarterly Journal of Scientific Studies*, 11 (3), 25-48 (in Persian).
- Rabbani, R., & Kajbaf, M. (2011) *Social psychology (Views and Theories)*. Isfahan: Isfahan University Press (in Persian).
- Rahiminejad, A., Borjali-Aloo, S., Yazdani V., Farahani, H., & Amani, H. (2012) The effect of identity styles on students' depression, anxiety, and stress: the mediating role of identity commitment, *Psychological Methods and Models*, 2 (9), 1-16 (in Persian).
- Rahimian Booger, I. Haghparvar, M. (2013) The role of identity styles in predicting students' religious orientation, *Psychological Research*, 16 (2), 27-41 (in Persian).
- Schwartz, S. J. (2001) The evolution of eriksonian and neo-eriksonian identity theory and research: a review and integration, *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 1 (1), 7-58.
- Spilka, B., Hood Jr, R. W., Hunsberger, B., & Gorsuch, R. (2003) *The psychology of religion: An empirical approach*. New York: Guilford press.
- Sarmad, Z., Bazargan Harandi, A., & Hejazi, E. (2008) *Research methods in behavioral sciences*. Tehran: Agah Publication (in Persian).
- Sarvestani, S., & Salahuddin Ghaderi, D. (2009) Political, cultural and social dimensions of students' identities based on traditional and modern components, *Cultural Research Quarterly*, 2 (8), 25-42 (in Persian).
- Schwartz, S. J., Luyckx, K., & Vignoles, V. L. (Eds.) (2011) *The handbook of identity theory and research*. New York, NY: Springer.
- Schwartz, S. J., Unger, J. B., Meca, A., Lorenzo-Blanco, E. I., Baezconde Barganati, L., Cano, M. A., & Patarroyo, M. (2016) Personal identity development in hispanic immigrant adolescents: Links with positive psychological functioning, depressive symptoms, and externalizing problems, *Journal of Youth and Adolescence*, 46 (4), 898-913.
- Sedighi Arfai, F., Tamnaeifar, M., & Abedin Abadi, A. (2012) The relationship between religious orientation, coping styles and happiness in students, *Psychology and Religion*, 5 (3), 135-163.
- Sharghi, H., & Mirhashemi, M. (2016) The relationship between emotional styles and religious orientation with students' general health, *Cognitive and Behavioral Sciences Research*, 6 (1), 77-90 (in Persian).
- Solgi, M., Heidari, H., Saleh Sadeghpour, B., & Aghapour, E.

- (2010) Investigating the relationship between national dimension of individual identity and individual differentiation through mediation of mass communication and social identity cycle, *Quarterly Journal of Consulting Research*, 18 (70), 161-178.
- Yousefzadeh, M., & Fallahi, V. (2003) Curriculum planning and identity formation, *Journal of Educational Sciences and Psychology, Ferdowsi University of Mashhad*, 4 (1), 543-570 (in Persian).
- Watson, P. J., & Morris, R. J. (2005) Spiritual experience and identity: relationships with religious orientation, religious interest, and intolerance of ambiguity, *Review of Religious Research*, 46 (4), 371-379.
- Wolf, D. M. (2007) *Psychology of religion*, Translated by Mohammad Dehghani, Tehran: Roshd.

مقاله پژوهشی

رابطه سبک‌های هویت با جهت‌گیری مذهبی در دانشجویان

فریبرز صدیقی ارفعی* ، دانشیار، گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و حقوق، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

fsa@kashanu.ac.ir

محمد گنجی، دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و حقوق، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

m.ganji@kashanu.ac.ir

محمدجواد یزدانی ورزنده، دانشجوی دکتری گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و حقوق، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

yazdanijavad@yahoo.com

مریم نادی راوندی، کارشناس ارشد گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و حقوق، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

nadi.edu1391@yahoo.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر، پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی براساس سبک‌های هویت در دانشجویان است. برای دستیابی به این هدف، ۱۵۰ دانشجوی کارشناسی دانشگاه کاشان با میانگین سنی ۲۱/۸۶ سال و انحراف استاندارد ۲/۲۴ سال به روش نمونه‌گیری دردسترس انتخاب شدند. آنان به پرسش‌نامه‌ای شامل سیاهه سبک‌های هویت (ISI-G6) (Berzonsky, 1992) و مقیاس جهت‌گیری مذهبی (Allport and Ross, 1967) پاسخ دادند. برای تحلیل داده‌ها از رگرسیون چندگانه به روش ورود هم‌زمان استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد سبک‌های هویت اطلاعاتی و هنجاری، به صورت مستقیم و سبک آشفته-اجتنابی به صورت معکوس، جهت‌گیری مذهبی درونی را پیش‌بینی معنادار می‌کند ($R^2=0/368$, $F(3, 146)=28/29$, $P=0/001$). همچنین جهت‌گیری مذهبی بیرونی از طریق سبک‌های اطلاعاتی و هنجاری به صورت معکوس و معناداری پیش‌بینی می‌شود ($R^2=0/50$, $F(3, 146)=48/71$, $P=0/001$). این یافته‌ها بر رابطه تنگاتنگ هویت و مذهب در جوانان صحنه می‌گذارد و تأکید می‌کند که در بررسی جهت‌گیری مذهبی دانشجویان، باید به سبک‌های هویت‌یابی آنان توجه ویژه کرد.

واژه‌های کلیدی: سبک‌های هویت (اطلاعاتی، هنجاری، آشفته-اجتنابی)، جهت‌گیری مذهبی درونی، جهت‌گیری مذهبی بیرونی، دانشجویان.

* نویسنده مسؤل

صدیقی ارفعی، فریبرز، گنجی، محمد، یزدانی ورزنده، محمد جواد، نادی راوند، مریم. (۱۴۰۰). «رابطه سبک‌های هویت با جهت‌گیری مذهبی در دانشجویان». جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۲ (۱)، ۱-۲۲.

مقدمه و بیان مسأله

هویت، واژه‌ای عربی است و از ضمیر مفرد مذکر «هو» به معنی «او» مشتق شده است (رضادوست و میرزایی، ۱۳۸۷: ۱۴۵). در لغت‌نامه دهخدا، «هویت»، تشخیص معنا شده است که میان حکما و متکلمان مشهور است (محرمی، ۱۳۸۳: ۶۶). در فرهنگ آکسفورد، هویت، چستی و کیستی افراد معنی شده است؛ از این رو، گفتنی است هویت در خلأ مطرح نمی‌شود؛ بلکه در رابطه با هویت خود و غیر، معنا می‌یابد و تفسیر می‌شود و بدان وسیله، فرد به شناسایی دست می‌زند (قادری، ۱۳۸۴: ۴۴). در جامعه‌شناسی، واژه هویت به معنای چه کسی بودن و حس شناساندن خود است که یک سلسله عناصر فرهنگی و تاریخی را در فرد یا گروه انسانی تحریک می‌کند و به مجموعه خصوصیات، مشخصات فردی و اجتماعی، احساسات و اندیشه‌های مربوط اطلاق می‌شود که فرد، آنها را از طریق توانایی کنش متقابل با خود و یافتن تصوراتی از خود به دست می‌آورد و در پاسخ به پرسش «من کیستم» ارائه می‌دهد.

برخی جامعه‌شناسان معتقدند هویت، دو ویژگی مهم دارد: یکی آنکه، هویت، وجه تمایز بین «من» و «ما» با «دیگر» و «دیگران» است و دوم آنکه، هویت، مهم ترین منبع شناخت عواطف، احساسات و سازماندهی رفتارهای جمعی و فردی، در درون جامعه پیرامون محسوب می‌شود. جنکینز^۱ (2014) با الهام از مید^۲، گافمن^۳ و بارت^۴، معتقد است هویت، دو وجه «بیرونی» و «درونی» دارد که پیوسته با یکدیگر در تعامل هستند. هویت فردی مبتنی بر تفاوت و تمایز میان افراد براساس تعلق به یک گروه یا رده اجتماعی است. به نظر وی، تعاملی دوسویه میان هویت و زندگی اجتماعی جریان دارد. از سویی، هویت، شرط لازم برای زندگی اجتماعی است و از سویی دیگر، در جریان زندگی اجتماعی شکل می‌گیرد، تغییر می‌کند و بازسازی می‌شود (سلگی و همکاران، ۱۳۹۸).

به نظر «برگر»، مردمی که برای نخستین بار با یکدیگر آشنا

می‌شوند، می‌کوشند به هویت رابطه‌ای دست پیدا کنند؛ یعنی نقطه مشترکی بیابند که وجه تمایز آنها از دیگران است. این کار موجب می‌شود هر یک از افراد، نقش‌های جداگانه‌ای داشته باشند. همچنین در سطحی بالاتر، زمانی مردم هویت مشترکی را کشف می‌کنند که به نوعی انسجام برسند (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۲۵)؛ بنابراین، هویت، مجموعه معانی‌ای است که چگونه بودن را درباره نقش‌های اجتماعی به فرد القا می‌کند و یا وضعیتی است که به فرد می‌گوید او کیست و مجموعه معانی‌ای را برای فرد تولید می‌کند که مرجع کیستی و چستی او را تشکیل می‌دهد؛ از این رو، هویت‌ها به مثابه شالوده‌ها و سازه‌های اجتماعی است که در فرایند شالوده‌ریزی یا سازه‌گرایی اجتماعی به وجود می‌آید و با تکیه بر حافظه جمعی و تمامی منابع معرفتی، با در نظر گرفتن ساختار عینی اجتماعی در طول زمان به‌طور مجدد بازتعریف می‌شود (چیت‌ساز قمی، ۱۳۸۳: ۱۹۲).

در جوامع سنتی، هویت اجتماعی افراد و گروه‌ها مبتنی بر ویژگی‌های انتسابی است؛ اما در جوامع مدرن، ویژگی‌ها و رفتارهای فردی که خود افراد، آنها را کسب کرده‌اند، مبنای هویت اجتماعی آنان به شمار می‌رود. در دوران اخیر، تغییر شکل هویت شخصی و پدیده جهانی شدن، دو قطب دیالکتیک محلی و جهانی را تشکیل می‌دهد؛ به عبارت دقیق‌تر، حتی تغییرات وجوه بسیار خصوصی زندگی شخصی نیز به‌طور مستقیم با تماس‌های اجتماعی بسیار وسیع و پر دامنه ارتباط دارد (کیدنز، ۱۳۷۸: ۵۶). هویت در شبکه‌های اجتماعی شکل می‌گیرد و واقعیتی شخصی یا ذهنی دارد؛ یعنی افراد به تجربه خود در تعاملات اجتماعی وابسته‌اند؛ اما افراد نیز در میان بسیاری از نقش‌های اجتماعی حرکت می‌کنند و باید هویت‌های متعددی را مدیریت کنند (Burke, 2006). در برخی موارد، تعادل بین تأثیر روابط و شبکه‌های اجتماعی و نیز چگونگی مدیریت هویتی فرد به هم می‌خورد؛ از این رو، در آثار روان‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی، عموماً از دو مفهوم برای بیان وضعیت هویت نوجوانان و جوانان استفاده می‌شود؛

¹ Jenkins

² Mead

³ Gaffman

⁴ Barth

کنترل‌شده‌ای در محیط داخل دانشگاه دارند، و عناصر غیررسمی است که در سبک آموزش، پژوهش و به‌ویژه منابع علمی نیز به‌صورت غیرملموس، کنترل‌نشده و غیررسمی حضور داشته است و تأثیراتی را به همراه دارند. بخشی از عناصر غیررسمی، وجود زیرساخت اینترنتی در دانشگاه‌ها و نوع استفاده از رسانه‌هایی همچون کتاب، فیلم، شبکه‌های اجتماعی مجازی و... در بین دانشجویان است که به‌نظر، نقش مهمی در هویت‌یابی جوانی و نیز به دنبال آن، جهت‌گیری دینی آنها دارد. پژوهش افشاریان (۱۳۹۶) با عنوان پیش‌بینی شکل‌گیری هویت مدرن در دانشجویان دختر نشان می‌دهد استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، نقش اساسی در شکل‌گیری هویت مدرن دارد.

امینی و همکاران (۱۳۹۳) از تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی کاشان دریافتند هویت ملی و دینی، به‌عنوان دو عرصه مهم از مقوله هویت، نقش مهم و برجسته‌ای در انگیزه، نگرش و رفتار دانشجویان دارد. در کنار هویت ملی، هویت دینی با در اختیار قراردادن چارچوب و مبانی ارزشی به فرد کمک می‌کند به زندگی خود، معنا و مفهوم ببخشد. همچنین رویکردهای تحولی بر این نکته تأکید می‌کند که دین در مراحل گوناگون زندگی، متناسب با طراز تحول روانی - شناختی درک می‌شود (دادستان و همکاران، ۱۳۷۴، به نقل از آذربایجانی، ۱۳۹۳). در حوزه روان‌شناسی اجتماعی، آلپورت از نخستین اندیشمندانی است که سازه مذهبی قابل بررسی تجربی‌ای را با عنوان جهت‌گیری مذهبی پیشنهاد داده است. مقصود اصلی آلپورت از جهت‌گیری مذهبی، ترکیبی از باورهای مذهبی، رفتارها و انگیزه‌هاست. از نظر وی، در زمینه عناصر مرتبط با جهت‌گیری مذهبی، سبک‌های متفاوت هویت، نقش تعیین‌کننده‌ای در جهت‌گیری مذهبی دارد (Duriez and Soenens, 2006). شرقی و میرهاشمی (۱۳۹۵) نیز در پژوهشی با نام «ارتباط سبک‌های هویت و جهت‌گیری مذهبی با سلامت عمومی دانشجویان» دریافتند مذهب و هویت به‌عنوان دو مؤلفه مهم از زندگی

تعهد به معنای سرمایه‌گذاری شخصی در انجام‌دادن امور مهمی که نوجوان یا جوان، مایل به دستیابی به آنهاست و بحران، که حاکی از سردرگمی فرد در انتخاب راه مناسب در پاسخگویی به بیشتر پرسش‌های هویت‌یابی است.

پژوهش‌های نظری و تجربی متعدد نشان داده است به‌طور کلی، نظام هویتی ایرانیان در دهه‌های گذشته، دچار چالش‌ها و آسیب‌های جدی شده است. فرایندهای نوسازی و تجدد، جامعه ایران را در معرض ارزش‌ها و ویژگی‌های فرهنگی جدید قرار داده و روند جهانی‌شدن در دهه‌های اخیر بر دامنه و حدت مسائل افزوده است (حاجیانی، ۱۳۸۸: ۱۹۳-۲۲۸). سبک‌های هویتی متعدد و چندوجهی، متأثر از جهانی‌شدن تجلی می‌یابد و صور گوناگون هویت ایرانی در سطح جهانی، ملی و فردی خودنمایی می‌کند (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶: ۱۳۶)؛ بنابراین، اینگونه استنباط می‌شود که جامعه ایران، در حال تغییر است و با نفوذ مدرنیته و پسامدرنیته، ساختارهای فرهنگی، هویتی، ارزشی و عقیدتی آن در مسیر تحول قرار گرفته است؛ از این‌رو، برنامه‌های رسمی، تألیفات و پژوهش‌ها و سمینارهای انجام‌شده در قلمروی موضوع هویت در این دهه‌ها، نشان‌دهنده اهمیت موضوع هویت و موضوعات مرتبط با آن است. اقدسی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با نام «بررسی رابطه سبک‌های هویت با ارتباط همسالان در بین همسالان دبیرستان‌های شهرستان میاندوآب» به این نتیجه رسیدند که بین سبک‌های هویت و میزان ارتباط با همسالان، رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین سبک‌های هویت اطلاعاتی و سردرگم/اجتنابی در بین دانش‌آموزان دختر و پسر، تفاوت معناداری نداشت؛ ولی در سبک هویت هنجاری، تفاوت معناداری مشاهده شد.

وجه دیگر پژوهش حاضر، میدان مورد مطالعه آن، یعنی دانشگاه است. دانشگاه علاوه بر کارکرد آموزش و انتقال دانش، همواره نهادی فرهنگی و از مهم‌ترین منابع هویت‌سازی در جامعه به‌شمار می‌رود. به‌طور کلی، عناصر هویتی دانشگاه، شامل عناصر رسمی، که نمود بارز و

شکل‌گیری هویت و پیامدهای آن هرچه بیشتر ضرورت می‌یابد (Spilka et al., 2003). بر همین اساس، برخی مطالعات با رویکردی مسئله‌شناختی، مبحث هویتی را بررسی می‌کنند. قربانی و همکاران (۱۳۸۵) در پژوهش بررسی وضعیت سبک‌های هویت‌یابی و رابطه آن با سلامت عمومی و پایگاه اقتصادی، اجتماعی نشان دادند بین بحران هویت جوانان و سبک هویت سردرگم، رابطه معناداری وجود دارد؛ یعنی کسانی که بحران هویت دارند، بیشتر به سبک هویتی سردرگم گرایش دارند. در تأیید نتیجه قبلی، پژوهش مکوند حسینی (۱۳۸۶) با نام «بررسی رابطه هویت‌یابی و سلامت روانی نوجوانان شاهد» نیز تأکید می‌کند اگر جوانان در فرایند الگوگزینی خود دچار سرگردانی شوند (گونه سرگردان) در نهایت، در فرایند هویت‌یابی خود نیز دچار بحران می‌شوند و از یافتن پاسخ برای پرسش‌های شناختی و ارزشی خود، مانند من کیستم و من چه می‌خواهم، عاجز می‌مانند و در نتیجه، گرایش بیشتری به سبک هویتی سردرگم پیدا می‌کنند که نسبت به سایر سبک‌های هویتی، اصلاً جایگاه مناسبی ندارد. یکی از اساسی‌ترین مسائل در جوانی، هویت‌یابی است و هویت‌یابی جوانان، به‌ویژه دانشجویان و انواع سبک‌های هویتی آنان، آثار و پیامدهای فراوانی در زندگی فردی و اجتماعی آنان دارد و همچنین شکل‌گیری هویت جوانان و غنابخشیدن به فلسفه زندگی آنها در سایر مراحل زندگی، به‌ویژه در پابندی به اعتقادات مذهبی مؤثر است؛ بنابراین، این نوشتار با رویکرد روان‌شناسی اجتماعی، می‌کوشد به این پرسش پاسخ دهد که آیا فرایند پردازش هویت و سبک‌های آن (سبک‌های هویت: اطلاعاتی، هنجاری، سردرگم - اجتنابی) در دانشجویان، جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی آنان را پیش‌بینی می‌کند؟

پیشینه تجربی پژوهش

در پیشینه تجربی موضوع مورد مطالعه، برخی از پژوهش‌ها به رابطه متقابل مذهب و هویت توجه کرده‌اند؛ به‌عنوان نمونه،

شخصی و اجتماعی بر برخی جنبه‌های زندگی جسمانی و روان‌شناختی افراد اثر می‌گذارد و براساس آنها می‌توان سلامت روانی و جسمانی را پیش‌بینی کرد.

علاوه بر آنچه مطرح شد، حضور نامعلوم هویت در شرایط و ساختار اجتماعی و تأثیرگذاری آن در تصمیم‌گیری‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و روابط فردی، گروهی و ملی سبب شده است جدا از الگوی فکری اندیشمندان و فارغ از توجه ایجابی و سلبی آنها به موضوع، هویت، خود را به‌مثابه مسئله‌ای اجتماعی بر علوم انسانی و پژوهشگران این حوزه تحمیل کند (سروستانی و قادری، ۱۳۸۸: ۳۶). اگر جنبه‌های مختلف احساس هویت، هماهنگ و متوازن باشد، موجب هماهنگی شناختی، نظم درونی و بیرونی می‌شود؛ در غیر این صورت، تضاد، تعارض و تعویق در ابعاد هویتی ایجاد می‌شود. تعویق، حالت نامشخص، نامطمئن و تأخیری در شکل‌گیری اجتماعی هویت است و موقعیتی را نشان می‌دهد که افراد در آن، شرایط ثبات را ندارند. گاهی، افرادی وارد یک دوره تعویق روانی اجتماعی می‌شوند که در آن، شخص، منتظر یافتن هویت است و در صورت نبود انسجام در وضعیت روانی و اجتماعی، انزوا و بی‌معنایی بر فرد تحمیل می‌شود (ربانی، ۱۳۹۰). شوارتز و همکاران (2016) نشان دادند هویت تکامل یافته در بهزیستی و سلامت روانی افراد، تأثیر بسزایی دارد؛ به‌گونه‌ای که این افراد، کمتر در معرض رفتارهای پرخطر قرار می‌گیرند و روابط بین فردی و رفتارهای اجتماعی آنها از نظر دیگران، مؤثرتر و سودمندتر است و در موقعیت‌های خاص، کمتر پرخاشگری می‌کنند (Schwartz et al., 2016). اینگونه افراد درباره اینکه چه کسی هستند و چه کسی می‌خواهند باشند، احساسات روشن‌تری دارند و بیشتر از دیگران تمایل دارند با دیگران اجتماعی‌تر و بهتر تعامل داشته باشند (Schwartz et al., 2011). به نظر می‌رسد با توجه به خطر سرگردانی، نقش و اهمیت دستیابی به هویتی مطمئن و یکپارچه در تأمین سلامت روانی جوانان و مصونیت آنان در برابر آسیب‌های اجتماعی، توجه به

درونی مذهبی مدل آلپورت و منزلت سردرگم با جهت‌گیری بیرونی ارتباط دارد.

تعدادی از پژوهش‌های گذشته نیز به‌طور مستقیم از مدل سبک‌های هویت برزونسکی برای بررسی مذهب استفاده کرده‌اند؛ اما در بررسی مذهب، از مدل‌هایی به‌جز مدل جهت‌گیری مذهبی آلپورت استفاده کرده‌اند. مغالو و همکاران (۱۳۸۸) نشان دادند هویت اطلاعاتی و هنجاری با بیشتر متغیرهای دینداری، رابطه مثبت و هویت اجتنابی با بیشتر متغیرهای دینداری، رابطه معکوس دارند. یافته‌های پژوهش برزونسکی و همکاران (۲۰۱۱) در بررسی چگونگی شکل‌گیری هویت رابطه سبک‌های هویت و جهت‌گیری مذهبی نشان داد سبک هویت اطلاعاتی با ارزش‌ها، رابطه مثبت دارد؛ در حالی که سبک هویت هنجاری با ارزش‌هایی همچون امنیت و سنت، ارتباط مثبت دارد. درنهایت، در نحوه رویکرد افراد یا جلوگیری از ایجاد حس هویتی ممکن است ارزش‌ها نقش داشته باشد. دوریز و سونز^۳ (۲۰۰۸) دریافتند که نوجوانان دارای سبک هویت هنجاری به یک باور ثابت مذهبی تعهد دارند و حساسیت آنان به مذهب بیشتر است.

در مجموع، این بخش از پژوهش‌ها نشان می‌دهد افرادی که سبک هویت اطلاعاتی دارند، محتوای مذهب را به‌صورت عمیق و معنادار پردازش کرده، مطابقت محتوای مذهب را با معیارهای شخصی خود، منتقدانه بررسی می‌کنند؛ ولی افراد دارای سبک هویت سردرگم-اجتنابی، محتوای مذهب را به‌صورت سطحی تفسیر می‌کنند؛ زیرا احتمالاً این گروه، توانایی اندکی در نظم‌دهی هیجانی دارند و از پرسش‌های شخصی و دشوار درباره مذهب پرهیز می‌کنند. افراد دارای سبک هویت هنجاری، مذهبی‌ترند و به یک باور ثابت مذهبی تعهد دارند (Berzonsky, 1997; 2003).

برخی از پژوهش‌ها نیز در بررسی هویت از مدل سبک‌های هویت برزونسکی و در بررسی مذهب از مدل جهت‌گیری مذهبی آلپورت استفاده کرده‌اند؛ به‌عنوان مثال،

فرمانی و خامسان (۱۳۹۰) دریافتند نوجوانانی که سبک هویت هنجاری و نگرش بنیادگرایی به دین دارند، تأییدگرفتن از دیگران را مهم‌تر از سایر عوامل ارزیابی می‌کنند؛ اما نوجوانانی که هویت سردرگم و نگرشی دینی دارند، اهمیتی به تأیید دیگران نمی‌دادند. یافته‌های رضایی فرح‌آبادی و احقر (۱۳۸۹) در بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی و سبک‌های هویت نشان داد بین جهت‌گیری مذهبی با سبک‌های هویت در بین دانش‌آموزان دوره متوسطه، رابطه معناداری وجود دارد. همچنین برخی از پژوهش‌ها نیز به رابطه مذهب با سایر متغیرها توجه کرده‌اند؛ به‌عنوان مثال، یافته‌های پژوهش صدیقی ارفعی و همکاران (۱۳۹۱) نشان داد بین جهت‌گیری مذهبی درونی و سبک مقابله مسئله‌محور و شادکامی، رابطه مثبت معنادار وجود دارد.

با اینکه در برخی از پژوهش‌ها، هویت، وابسته به مذهب تلقی شده است (حسینی و همکاران ۱۳۸۹؛ برجعلی و همکاران، ۱۳۹۲)، بیشتر پژوهش‌ها هویت را متغیر مستقل/پیش‌بین و مذهب را تابعی از هویت در نظر گرفته‌اند. مساح و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی نشان دادند ابعاد هویت فردی، هویت جمعی و هویت اجتماعی، پیش‌بینی‌کننده جهت‌گیری مذهبی درونی است و از میان ابعاد هویت فقط هویت فردی، پیش‌بینی‌کننده جهت‌گیری مذهبی بیرونی است. شرقی و میرهاشمی (۱۳۹۵) در پژوهشی با نام «ارتباط سبک‌های هویت و جهت‌گیری مذهبی و سلامت عمومی در بین دانشجویان» نشان دادند مذهب و هویت، به‌عنوان دو مؤلفه مهم زندگی شخصی و اجتماعی، بر برخی جنبه‌های جسمانی و روان‌شناختی افراد اثر می‌گذارد و براساس آنها می‌توان سلامت جسمانی و روانی آنها را پیش‌بینی کرد. نتایج پژوهش آدامز و اسمیت^۱ (۱۹۹۶) نشان داد هویت موفق با جهت‌گیری درونی ارتباط دارد و هویت آشفته با جهت‌گیری بیرونی مرتبط است. مارک‌استروم^۲-آدامز و اسمیت (۱۹۹۶) نشان دادند منزلت هویت موفق در مدل مارشیا با جهت‌گیری

¹ Adams and Smith

² Markstrom

³ Doriz and Sonns

لانگ و همکاران^۵ (2007) در پژوهشی با نام «تأثیر اینترنت بر رشد خود هویتی جوانان»، تأثیرات اینترنت را در شکل‌گیری هویت فردی نوجوانان بررسی کرده‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد کاربرد اینترنت علاوه بر تأثیر بر ابعاد رشد هویت، موجب شده است شیوه‌های جدیدی از درک صورت‌بندی هویت نیز در میان آنان مشاهده شود.

پیشینه نظری پژوهش

مفهوم هویت در رویکردها، گفتمان‌ها و نظریه‌ها، متنوع و گسترده است و از موضوعات محوری دانش از فلسفه تا زبان‌شناسی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و علوم سیاسی است. درباره هویت و چگونگی شکل‌گیری و نیز فرایند تأثیرگذاری آن بر پدیده‌ها، اندیشمندان بسیاری از جنبه‌های متفاوت، نظریه‌پردازی کرده‌اند. هویت در بستر زمان، جاری است و به‌نظر، همواره پویا، زنده و در حال نوسازی و بازتعریف است. هویت، تدوینی از خویشتن است که نحوه رفتار و اندیشه فرد را با خود و پیرامون خود تبیین می‌کند. اریکسون معتقد است اگر این فرایند، درست رخ دهد، فرد به هویت متشکل و منسجم از خود می‌رسد (وزیری و لطفی، ۱۳۹۲).

در دیدگاه مکتب کنش متقابل نمادین، هویت، معادل خود است و هویت اجتماعی مبتنی بر اشتراک‌های افراد گروه یا جامعه است، من مفعولی از ارزش‌ها، ساخت‌ها، قواعد و نظام‌های اجتماعی تأثیر می‌گیرد و ماهیتی متغیر، متحول و ترکیبی دارد. خود، همچنین از قدرت و فرهنگ متأثر است. تعامل بین هویت (عاملیت) و ساختار اجتماعی در نظریه مید، گافمن و حتی فروید با تصویرسازی از خود، تعاملات روزمره و ناخودآگاه شکل می‌گیرد. مید معتقد است هر فرد، هویت یا خویشتن خویش را با سازماندهی نگرش‌های فردی دیگران در قالب نگرش‌های سازمان‌یافته اجتماعی یا گروهی شکل می‌دهد. دراصل، تصویری که از خود می‌سازد، بازتاب نگرشی است که دیگران به او نسبت می‌دهند (گل‌محمدی، ۱۳۸۶: ۱۵).

پژوهش واتسون و موریس^۱ (2005) نشان داد سبک اطلاعاتی با جهت‌گیری درونی و علاقه مذهبی، رابطه مثبت دارد. همچنین، سبک هنجاری با جهت‌گیری درونی و نابردباری در برابر ابهام، ارتباط مستقیمی دارد. به‌علاوه، سبک سردرگم-اجتنابی با جهت‌گیری بیرونی مرتبط است. یافته‌های پژوهش رحیمیان بوگر و حق‌پرور (۱۳۹۲) نشان داد سبک‌های هویت هنجاری و اطلاعاتی، نقش معناداری در پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی درونی داشتند و سبک هویت اجتنابی، نقش معناداری در پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی بیرونی داشت. قادری و مصطفایی (۱۳۹۱) دریافتند در دانشجویان پسر، رابطه سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری و تعهد هویت با جهت‌گیری مذهبی درونی مثبت و معنادار است. همچنین، در این گروه بین سبک هویت اجتنابی با جهت‌گیری مذهبی بیرونی، رابطه منفی معنادار مشاهده شد.

بخش دیگری از پژوهش‌ها نیز به بحث هویت مدرن توجه کرده و کوشیده‌اند در این زمینه، انواعی از هویت را نیز ارائه دهند. کاسون^۲ (2011) در پژوهشی با نام «حق داشتن بریکولاژ: ادراک دانش‌آموزان کاتولیک از هویت مذهبی آنها و پیامدهای آن برای مدارس کاتولیک در انگلستان براساس نظریه‌های هروی لگرز^۳ و بریکولاژ مذهبی» نشان دادند جوانان اعتقاد داشتند حق داشتن هویت کاتولیک خود را دارند؛ حتی اگر درک آنها با تعریف‌های کلیسای کاتولیک یا پژوهشگران دانشگاهی مطابقت نداشته باشد. لیثون و بول^۴ (2011) در پژوهشی با نام «بریکولاژ: روایت هویت جوانان حومه شهر»، نقش خاطرات، برخوردها، تجربه‌های شخصی و فضاهای مختلفی را که افراد با روایت و داستان‌هایی که خود را تعریف می‌کنند، بررسی کرده‌اند. آنها با تکیه بر زندگی جوانان، نقش خاطرات را در ساخت هویت، اساسی دانستند که تجربه‌های شخصی براساس جایگاه و موقعیت فرد و روایت‌های هرمنوتیکی، تفسیری از هویت فرد ارائه می‌دهد.

¹ Watson and Maurice

² Casson

³ Hervieu Leger

⁴ Leyshon and Bull

⁵ Long et al.

گروه، هزینه‌بردار است. بعد از اینکه عضویت در یک گروه مقوله‌بندی شد، افراد از طریق تفاوت قاطعانه، درون گروهشان را در مقایسه با بیرون گروه درباره برخی ابعاد ارزشی متمایز می‌کنند و درصدد دستیابی به اعتمادبه‌نفس مثبت هستند. این کوشش برای تمایزگذاری مثبت، یعنی احساس مردم درباره اینکه «چه کسی هستند»، با کلمه «ما» تعریف می‌شود تا با کلمه «من». به‌طور کلی، گفتنی است فرضیه مرکزی تاجفل و همکاران او این بود که با مرتب‌کردن موضوعات در مقوله‌هایی که در ذهن خود به وجود می‌آوریم، تفاوت‌های آنها را افزایش می‌دهیم (افزایش تفاوت‌های بین مقوله‌ای) و در داخل گروه، آنها را کاهش می‌دهیم؛ به عبارت دیگر، آنها می‌گویند ما تمایل داریم بر شباهت بین اعضای یک مقوله و تفاوت بین این گروه‌ها، فرد، آنهایی را که بدان‌ها تعلق خاطر دارد (درون گروه) می‌شناسد و آنهایی را که بدان متعلق نیست (بیرون گروه) تمیز نمی‌دهد (ایمان و کیزقان، ۱۳۸۱: ۸۲).

درنهایت، به‌نظر تاجفل، هویت اجتماعی در یکی از همین فرایندهای درونی‌کردن مقوله‌بندی‌های اجتماعی پدید می‌آید. گیدنز^۳ به پدیده هویت در جامعه جدید توجه کرده است. او در کتاب *تجدد و تشخیص هویت*، هویت را تعریف و فرایند تشکیل آن را مطرح کرده است. از نظر گیدنز، هویت شخصی، شکل‌دهنده مسیری است که آدمی باید آن را در جریان زندگی و از لابه‌لای قرارگاه‌های نمادین تجدید بیامید (گیدنز، ۱۳۷۸: ۳۲). گیدنز با استفاده از مفاهیمی همچون بازاندیشی، به تغییر در ذائقه و سبک‌های زندگی مردم اشاره می‌کند. از دیدگاه گیدنز در مدرنیته متأخر، جهانی شدن سبب «از جا کنده شدن»^۴ زمینه‌های سنتی کنش می‌شود؛ به‌گونه‌ای که سبک زندگی و ذائقه فرهنگی، شاخص بارز تمایز اجتماعی می‌شوند.

مارشیا^۵ (1966) از اولین افرادی است که کوشید تا با ارائه الگوی منزلت‌های هویت، مفهومی بررسی‌پذیر از هویت را در

ریچارد جنکینز از جمله نظریه‌پردازانی است که کوشیده است در تحلیل هویت، بر شکاف میان فرد و جامعه پل بزند تا از این طریق، گسستگی میان هویت فردی و جمعی را از بین ببرد و با در نظر گرفتن تأثیرهای دوسویه افراد و ساختارهای اجتماعی، فرایندهای هویت‌یابی و هویت‌سازی را تبیین کند. بازسازی مفهوم «هویت اجتماعی»، هدف اصلی ریچارد جنکینز در کتاب خویش با نام «هویت اجتماعی برای کاربرد جامعه‌شناختی» است (جنکینز، ۱۳۸۱: ۹۷). او در اثر خود، هویت اجتماعی، رابطه آن با گروه و با شعور عامه، نظریه‌های هویت اجتماعی و مقوله‌بندی‌های اجتماعی و مدرنیته، عقلانیت و هویت و... را تشریح کرده است. به‌نظر وی، هویت اجتماعی، بسیار مهم است و بدون داشتن هویت اجتماعی، هیچ اجتماعی معنی ندارد. علاوه بر این، برای ترسیم هویت، چارچوب‌هایی لازم است تا بتوانیم با دیگران ارتباط معناداری برقرار کنیم. از نظر جنکینز، هویت اجتماعی در فردیت تجسم می‌یابد. هویت، استعداد و ظرفیتی انسانی است که در زبان ریشه دارد. این امر مستلزم دانستن این نکته است که آنها بدانند ما که هستیم، ما بفهمیم که آنها تصور می‌کنند که ما که هستیم و غیره؛ به عبارت دیگر، هویت، طبقه‌بندی‌ای چندبعدی - یا نقش‌برداری از جهان انسانی و جایگاه افراد و اعضای اجتماعات در آن است.

یکی دیگر از نظریه‌پردازان هویت، تاجفل^۱ است. اساس نظریه وی، توجه به جنبه‌هایی از هویت است که از عضویت گروهی ناشی می‌شود. تاجفل معتقد است افراد برای ثبات برتری گروه خودشان، گروه خودی را با دیگر گروه‌ها مقایسه می‌کنند و با این کار، ارزش گروه خودشان را در رابطه با گروه‌های مشابه نشان می‌دهند و به مقایسه‌ای بین گروهی دست می‌زنند؛ در نتیجه، تاجفل این فرایند را، که افراد خودشان یا او را درون‌گروه را از بیرون‌گروه جدا می‌کنند، مقوله‌بندی اجتماعی^۲ می‌نامد. مقوله‌بندی، موجب افزایش شیوه‌هایی می‌شود که در درون گروه، مطلوب و در بیرون

³ Giddens

⁴ Disembedding

⁵ Marcia

¹ Tajfel

² Social Cateyoviz

به طور دائم در پی کسب اطلاعات مناسب برای شکل دهی هویت خود هستند. این دسته از افراد درباره سازه‌های ذهنی خود شک می‌کنند و به آزمون و امتحان ابعاد مختلف اعتقادات خود بسیار راغب هستند؛ به‌ویژه هنگامی که با عقایدی مغایر با عقاید خود روبرو می‌شوند. افرادی که سبک سردرگم - اجتنابی دارند، از موقعیت‌های مستلزم تصمیم‌گیری پرهیز می‌کنند این افراد از رویارویی با مسائل و تصمیم‌های شخصی بیزارند. اگر با تعلیل مواجه شوند، واکنش‌های رفتاری نشان می‌دهند و با خواست‌ها و مشوق‌های موقعیت کنترل می‌شوند (Berzonsky and Sullivan, 1992). افراد دارای سبک هنجاری، ارزش‌هایی را می‌پذیرند که افراد معتبر، آن را تأیید می‌کنند. این افراد در برابر ارزش‌های پذیرفته‌شده، احساس تعهد زیادی دارند و به‌طور معمول به دریافت اطلاعات مغایر با ارزش‌های خود تمایل ندارند. این افراد به ساختارهای ذهنی و ارزشی آماده نیاز دارند. گفتنی است افرادی که سبک هویت هنجاری دارند، با هم‌نویی با تجربه‌ها و تجویزهای گروه‌های مرجع و افراد مهم زندگیشان به‌طور خودکار، ارزش‌ها و باورهای دیگران را بدون ارزیابی آگاهانه درونی‌سازی می‌کنند و به آنها متعهد می‌شوند (Berzonsky and Sullivan, 2011).

برزونسکی (2009) معتقد است «تعهد» به‌عنوان تابعی از سبک هویت، نقش مهمی در تمایز سبک‌های پردازش هویت دارد. در دیدگاه برزونسکی، تعهد، چارچوب ارجاعی هدفمند و جهت‌داری است که به‌عنوان منبعی برای مهار، ارزیابی و نظم‌دهی رفتار و بازخوردها عمل می‌کند؛ بنابراین، تعهد موجب احساس هدفمندی در افراد می‌شود. میزان «تعهد هویت» در افراد، متفاوت است. افراد با سبک‌های اطلاعاتی و هنجاری، تعهد شخصی قوی و افراد با سبک سردرگم - اجتنابی، سطح تعهد اندکی دارند.

از نظر برزونسکی (1989, 2003) سبک‌های هویت، بازتابی از جهت‌گیری‌های پردازش اطلاعات است و نوجوانان هنگام ساختن هویت خود و متعهدشدن به ارزش‌ها و باورها از آنها استفاده می‌کنند و تعهد هویت، نتیجه سبک‌های متفاوت

پژوهش‌های تجربی به دست دهد. وی براساس دو متغیر فرایندی کاوشگری و تعهد، چهار نوع منزلت هویتی را مفهوم‌پردازی کرد. در بالاترین و پایین‌ترین سطح تحول، منزلت‌های موفق (کاوشگری زیاد، تعهد زیاد) و سردرگمی (کاوشگری کم، تعهد کم)، و در میان این دو، منزلت‌های دنباله‌روی (کاوشگری کم، تعهد زیاد) و بحران‌زدگی (کاوشگری زیاد، تعهد کم)، قرار دارد. این مدل از ابتدای ارائه تاکنون، پایه‌ای برای پژوهش‌های تجربی فراوانی در زمینه هویت بوده است (Phillips and Pittman, 2007)؛ اما به‌علت تأکید بر هویت به‌عنوان یک فرآورده تحولی و توجه اندک به فرایندهای تحول هویت، برخی نظریه‌پردازان (Luyckx et al., 2006) به آن انتقاد کرده‌اند.

بر همین اساس، برزونسکی (1989, 1992) با استفاده از مدل منزلت‌های هویت مارشیا و با ادغام جنبه‌های مختلف هویت، الگویی فرایندی از هویت ارائه می‌دهند. برزونسکی (1992) در این الگو بر نقش راهبردهای شناختی-اجتماعی و فرایندهای آن برای ایجاد و تجدیدنظر در احساس هویت تأکید کرده است؛ بنابراین، از هویت مانند ساختار شناختی و چارچوبی مشخص و منبعی برای تفسیر تجربه‌ها، استفاده می‌کند. مدل وی بر راهبردهای مختلف پردازش اطلاعات تأکید می‌کند که افراد برای کاوش در مسائل مربوط به هویت، از جمله سیاست، مذهب و روابط اجتماعی به کار می‌برند.

برزونسکی (1989) به جای مفهوم فرآورده‌ای «منزلت‌های هویت» از مفهوم فرایندی «سبک‌های پردازش هویت» یا به‌طور مختصرتر، سبک‌های هویت استفاده کرد. برزونسکی سه نوع سبک هویت را توصیف می‌کند: ۱- سبک اطلاعاتی؛ ۲- سبک هنجاری و ۳- سبک سردرگم-اجتنابی (وزیری و لطیفی، ۱۳۹۱). نتایج نشان داد افرادی که سبک پردازش اطلاعاتی دارند، به‌طور عمده خوداندیش هستند؛ یعنی به‌طور مستمر به بازبینی مجدد اعتقادات خود اقدام می‌کنند. این افراد در تصمیم‌گیری محتاط هستند و تفکری باز، وظیفه‌شناس و جدی دارند. این افراد، فعال، جست‌وجوگر و ارزیاب هستند و

جهت‌گیری مذهبی درونی عبارت است از تعهد انگیزشی فراگیری که غایت و هدف است، نه وسیله‌ای برای دستیابی به اهداف فردی (جان‌بزرگی، ۱۳۷۸). از نظر آلپورت و رأس (1967)، افرادی که جهت‌گیری مذهبی درونی دارند، مذهب در آنها احساس راحتی، امنیت، سودمندی و خودسازگاری را به وجود می‌آورد؛ به عبارت دیگر، افراد با جهت‌گیری مذهبی درونی در هماهنگی با اعتقادات و شعائر مذهبی‌شان زندگی می‌کنند و این موضوع موجب امنیت و ثبات اجتماعی بیشتر در آنها می‌شود؛ در حالی که مذهب بیرونی، امری است خارجی و ابزاری که برای ارضای نیازهای فردی از قبیل مقام و امنیت استفاده می‌شود.

در مجموع، به لحاظ اثرگذاری سبک‌های هویت بر چگونگی دینداری دانشجویان و منطبق با مباحث نظری، باید تأکید کرد که «صرف حرکت فرد برای حل چالش‌های هویتی پیش‌رویش ارزشمند است؛ حال این حرکت، خواه با تکیه بر جست‌وجوگری خود فرد باشد (سبک اطلاعاتی) و خواه با تکیه بر عوامل بیرونی و جست‌وجوگری کمتر (سبک هنجاری). همچنین، آنچه را باید تغییر داد، حرکت نکردن فرد برای حل چالش‌های هویتی در زندگی و اعتقاد به «هرچه پیش‌آید خوش‌آید» (سبک آشفته-اجتنابی) است» (رحیمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۱). بر این اساس، زیادبودن سبک اطلاعاتی - که جمع‌آوری، پردازش و ارزیابی فعالانه اطلاعات و عمل براساس دلایل سنجیده را شامل می‌شود (Schwartz et al., 2000) - احتمال بیشتری دارد جهت‌گیری مذهبی درونی را پیش‌بینی می‌کند و کمتر بودن میزان استفاده فرد از این سبک، احتمال افزایش جهت‌گیری مذهبی بیرونی و صرفاً کاربرد سطحی و ابزاری دین را افزایش می‌دهد. درباره سبک هویتی هنجاری نیز از آنجا که افرادی با این سبک هویت، دائماً در حال درونی‌سازی انتظارات و ارزش‌های دیگران و خود هستند، احتمالاً دین را نیز علی‌رغم اکتشاف کم، درونی‌سازی کرده باشند؛ بنابراین، از نگاه سطحی و ابزاری به آن پرهیز می‌کنند. همچنین، به نظر می‌رسد هویت اجتنابی در ابتدا،

پردازش هویت است. در زمینه دین، که بخش مهم و مؤثری از هویت افراد را تشکیل می‌دهد، نوع جهان‌بینی یا مسلک جوان، موجب ایجاد و حفظ شکلی از هویت دینی و پایبندی به آن (تعهد هویت) می‌شود (ولف، ۱۳۸۶). بافت اجتماعی - فرهنگی، مؤلفه بزرگ و اساسی نظریه‌های هویت را تشکیل می‌دهد (منصور، ۱۳۷۸). برخی نویسندگان، مانند شوارتز^۱ (2001) و لویکس و همکاران^۲ (2006) نیز بر اثر بافت بر هویت تأکید کرده‌اند. با این وصف و با توجه به تأکید برخی منابع بر مطالعه هویت در سال‌های اولیه ورود به دانشگاه (Berzonsky and Kuk, 2000)، در پژوهش حاضر، هدف آن است که یکی از حوزه‌های هویت، یعنی مذهب به‌عنوان تابعی از سبک پردازش هویت و فراورده یا محصول فرایند پردازش هویت در بافت دانشگاه و در سنین اوایل جوانی (دانشجویان کارشناسی) بررسی شود.

همسو با مطالعه رابطه هویت و مذهب، آلپورت از جمله اندیشمندان این حوزه است. آلپورت هویت را با مفهوم خود معرفی می‌کند؛ اما در عین حال آن را مشابه هشیاری می‌داند. از نظر او، احساس هویت با جنبه‌های مختلف ذیل تفکیک می‌شود. ۱- احساس فیزیکی از بدن که مجموعه احساساتی است که فرد از بدن دارد؛ ۲- احساس مستمر و زمانی است که فرد در زندگی خود به‌طور مداوم، تغییرات و دگرگونی‌هایی را احساس می‌کند؛ ۳- احساس ارزش و عزت نفس که نتیجه ارزیابی دیگران درباره عملکرد فرد است و ۴- احساس جهت‌یابی عمومی درباره موضوعات تعریف‌شده که زندگی فرد را تشکیل می‌دهد (ربانی، ۱۳۹۰). براساس نظریه آلپورت، جهت‌گیری مذهبی افراد به دو دسته درونی و بیرونی طبقه‌بندی می‌شود. مذهب درونی، مذهبی فراگیر و با اصول سازمان‌یافته و درونی شده است؛ به عبارتی، جهت‌گیری درونی به شکل رشدیافته‌ای از مذهب اشاره می‌کند که با عمل کردن به‌عنوان یک انگیزه مسلط، مسیر زندگی فرد را هدایت می‌کند (Allport and Ross, 1967). منظور آلپورت از

¹ Schwartz

² Luyckx et al.

۱۲ درصد در دانشکده معماری و هنر مشغول به تحصیل بودند. ۹۶ درصد، مجرد و ۴ درصد، متأهل بودند.

به لحاظ ملاحظات اخلاقی، به دانشجویان اطمینان داده شد اطلاعات آنان محرمانه و بدون نام است و صرفاً برای کار پژوهشی استفاده می‌شود و فقط نمرات کلی و نه اطلاعات انفرادی افراد تحلیل و گزارش عمومی می‌شود. همچنین شرکت در پژوهش، داوطلبانه بود و در صورت درخواست دانشجویان برای دریافت بازخورد از پرسش‌نامه‌ها، ایمیل وی دریافت شد و پس از تحلیل داده‌ها نمرات خام و استاندارد (نمره t و رتبه درصدی) کسب شد و تفسیر کوتاهی از آن در اختیار دانشجویان قرار گرفت.

ابزار پژوهش: در این پژوهش از پرسش‌نامه‌های سبک‌های هویت برزونسکی و جهت‌گیری مذهبی آلپورت استفاده شده است.

الف) پرسش‌نامه سبک‌های هویت برزونسکی (6G- ISI)

در این پژوهش از پرسش‌نامه سبک‌های هویت برزونسکی استفاده شد که غضنفری (۱۳۸۲) به فارسی ترجمه کرد و در نمونه دانشجویی اعتباریابی شده است. پرسش‌نامه سبک‌های هویت را برزونسکی (1989) برای ارزیابی سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری، سردرگم-اجتنابی تدوین کرد. در این ابزار، تعهد هویت نیز جداگانه اندازه‌گیری می‌شود. این پرسش‌نامه، شامل ۴۰ پرسش با پاسخ‌هایی در طیف لیکرت ۵ درجه‌ای است که به صورت گزینه‌های کاملاً مخالف، تا حدودی مخالف، نظری ندارم، تا حدودی موافق و کاملاً موافق رتبه‌بندی شده است و به ترتیب، نمره‌های یک، دو، سه، چهار، پنج به هر کدام اختصاص می‌یابد.

۱۱ پرسش این پرسش‌نامه مربوط به سبک اطلاعاتی (پرسش‌های ۲ و ۵ و ۶ و ۱۶ و ۱۸ و ۲۵ و ۲۶ و ۳۰ و ۳۳ و ۳۵ و ۳۷)؛ ۹ پرسش مربوط به سبک هنجاری (پرسش‌های ۴ و ۱۰ و ۱۹ و ۲۱ و ۲۳ و ۲۸ و ۳۲ و ۳۴ و ۴۰)؛ ۱۰ پرسش مربوط به سبک سردرگم-اجتنابی (پرسش‌های ۳ و ۸ و ۱۳ و

به طور نظری و مفهومی با جهت‌گیری مذهبی، درونی مغایرت دارد؛ زیرا اساس پیدایش جهت‌گیری مذهبی درونی، برقراری هویت سالم در فرد است (Berzonsky, 2003; Abu-Rayya and White, 2010)؛ بنابراین، رابطه معکوس جهت‌گیری مذهبی بیرونی با سبک هویت سردرگم-اجتنابی پیش‌بینی می‌شود.

روش پژوهش

با توجه به دسته‌بندی پژوهش‌ها برحسب هدف و نحوه گردآوری داده‌ها (سرمد و همکاران، ۱۳۸۷)، روش پژوهش حاضر برحسب هدف از نوع پژوهش‌های بنیادی-کاربردی است؛ زیرا نه با هدف صرف کاربرد مستقیم یافته‌ها، بلکه با هدف افزودن به دانش موجود در زمینه هویت و مذهب به عنوان دو متغیر روان‌شناختی/اجتماعی مهم انجام می‌شود و به لحاظ نحوه گردآوری داده‌ها نیز از نوع توصیفی یا غیرآزمایشی است و طرح همبستگی رگرسیونی دارد؛ زیرا هدف آن، تعیین سهم اختصاصی هر یک از سبک‌های هویت در پیش‌بینی دو نوع جهت‌گیری مذهبی است.

با توجه به اینکه براساس مبانی نظری، مسائل مربوط به هویت، به‌ویژه در قشر جوان، بسیار فراگیر است و پژوهشگران هویت، بیشتر روی سنین جوانی تمرکز داشته‌اند و دانشجویان دانشگاه، نمودی از قشر جوان جامعه هستند، دانشجویان کارشناسی دانشگاه کاشان، به عنوان جامعه آماری این پژوهش انتخاب شدند. برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای استفاده شد. ملاک تعیین سهمیه‌ها، دانشکده محل تحصیل و جنسیت دانشجویان داوطلب حاضر در تعداد ۱۵۰ دانشجویان داوطلب حاضر در دانشکده‌ها در نیمه اول آبان‌ماه سال تحصیلی مذکور انتخاب شدند و از آنها خواسته شد تا پرسش‌نامه‌ها را تکمیل کنند.

میانگین و انحراف استاندارد سن شرکت‌کنندگان در پژوهش، به ترتیب برابر با ۲۱/۸۶ و ۲/۲۴ بود. ۶۱ درصد دانشجویان، دختر و ۳۹ درصد آنان پسر بودند. ۲۱ درصد از آنان در دانشکده‌های علوم پایه؛ ۳۵ درصد، فنی-مهندسی؛ ۳۲ درصد علوم انسانی و

پژوهش از نسخه فارسی این مقیاس استفاده شد که آیین (۱۳۷۸) به فارسی ترجمه کرده است و اعتبار (به روش ضریب آلفای کرونباخ و بازآزمایی) و روایی (به روش تحلیل عاملی اکتشافی) آن مطلوب گزارش شده است. این پرسش‌نامه، ۲۰ پرسش چهاردرجه‌ای (کاملاً مخالف، تقریباً مخالف، تقریباً موافق و کاملاً موافق) دارد. جهت‌گیری مذهبی درونی، ۸ پرسش (پرسش‌های ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰) و جهت‌گیری مذهبی بیرونی، ۱۲ پرسش (پرسش‌های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲) را شامل می‌شود. نمونه‌ای از گویه‌های این مقیاس به این شرح است: جهت‌گیری مذهبی درونی: «اغلب حضور خداوند را در زندگی‌ام احساس می‌کنم»؛ جهت‌گیری مذهبی بیرونی: «فکر می‌کنم مذهب تنها در هنگام غم‌ها و بدبختی‌ها به من بیشترین آسودگی و آرامش را می‌بخشد».

در پژوهش آلپورت و رأس (1967) آلفای کرونباخ برای جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی، به ترتیب ۰/۷۹ و ۰/۸۲ بود. در پژوهش حاضر، ضرایب اعتبار برای جهت‌گیری مذهبی بیرونی و درونی به روش آلفای کرونباخ به ترتیب، ۰/۵۴ و ۰/۵۵ محاسبه شد.

یافته‌های پژوهش

تجزیه و تحلیل اطلاعات با برنامه نرم‌افزاری spss انجام شد. از روش‌های توصیفی، شامل محاسبه میانگین و انحراف استاندارد و استنباطی، شامل محاسبه ضریب همبستگی پیرسون و معناداری آن و نیز رگرسیون چندگانه به روش ورود هم‌زمان استفاده شد.

۱۷ و ۲۴ و ۲۷ و ۲۹ و ۳۱ و ۳۶ و ۳۸) و ۱۰ پرسش مربوط به میزان تعهد (۱ و ۷ و ۹ و ۱۱ و ۱۲ و ۱۴ و ۱۵ و ۲۰ و ۲۲ و ۳۹) را اندازه‌گیری می‌کند. پرسش‌های ۹ و ۱۱ و ۱۴ و ۲۰ به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شود.

نمونه‌ای از گویه‌ها برای هر یک از ابعاد این مقیاس به این شرح است: سبک اطلاعاتی: «وقتی که مجبورم تصمیم بگیرم، زمان زیادی را صرف فکر کردن درباره انتخاب‌هایم می‌کنم»؛ سبک هنجاری: «وقتی مشکلی دارم، بهترین کار آن است که نصایح دوستان و خانواده را برای حل آن مشکل بپذیرم»؛ سبک سردرگم-اجتنابی: «اگر درباره مشکلاتم نگران نباشم، معمولاً خودشان درست می‌شوند» و تعهد هویت: «مجموعه‌ای از اعتقادات محکم دارم که هنگام تصمیم‌گیری از آنها استفاده می‌کنم».

اعتبار مقیاس به روش آلفای کرونباخ، به ترتیب برای سبک‌های اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم-اجتنابی در مطالعه فرونسکی (1992)، به نقل از غضنفری، (۱۳۸۲) ۰/۶۶، ۰/۷۳ و ۰/۵۹ در مطالعه وایت و همکاران (1998)، به نقل از غضنفری، (۱۳۸۲) ۰/۵۹، ۰/۶۴، ۰/۷۷ گزارش شده است. پژوهش‌ها (غضنفری، ۱۳۸۲؛ آفاجانی و همکاران، ۱۳۸۳)، اعتبار (با روش ضریب آلفای کرونباخ و بازآزمایی) و روایی (با روش تحلیل عاملی اکتشافی و تعیین همبستگی مقیاس با سایر مقیاس‌های هویت) مطلوب نسخه فارسی این ابزار در ایران را گزارش کرده‌اند. در پژوهش حاضر، ضرایب اعتبار به روش آلفای کرونباخ برای سبک‌های اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم-اجتنابی و تعهد هویت، به ترتیب، ۰/۶۳، ۰/۶۱، ۰/۶۹، ۰/۶۷ محاسبه شد.

ب) پرسش‌نامه سنجش جهت‌گیری مذهبی آلپورت

آلپورت و رأس (1967) این مقیاس را برای سنجش جهت‌گیری‌های مذهبی درونی و بیرونی تهیه کردند. در

جدول ۱- شاخص‌های توصیفی و ضرایب همبستگی متغیرهای پژوهش

Table 1- Descriptive indicators and correlation of research variables

متغیر	M	SD	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱. سبک اطلاعاتی	۳۴/۴۱	۴/۴۸						
۲. سبک هنجاری	۳۵/۴۲	۴/۴۱	۰/۳۹۹**					
۳. سبک سردرگم-اجتنابی	۲۲/۵۰	۴/۸۵	-۰/۱۴۷ ^{ns}	-۰/۱۱۶ ^{ns}				
۴. تعهد هویت	۲۸/۳۱	۴/۸۹	۰/۳۲۴**	۰/۳۴۰**	۰/۰۱۹ ^{ns}			
۵. جهت‌گیری مذهبی درونی	۳۰/۳۶	۴/۵۷	۰/۲۶۸**	۰/۲۳۶**	-۰/۳۶۵**	-۰/۰۴۷ ^{ns}		
۶. جهت‌گیری مذهبی بیرونی	۳۱/۳۰	۳/۹۰	-۰/۵۵۶**	-۰/۳۵۷**	۰/۰۷۶ ^{ns}	-۰/۰۳۶ ^{ns}	-۰/۲۶۸**	

** $P \leq 0/01$, ns: غیرمعنادار

اطلاعات توصیفی و ضرایب همبستگی متغیرهای پژوهش

در جدول شماره ۱ گزارش شده است.

براساس جدول شماره ۱، جهت‌گیری مذهبی درونی، همبستگی معنادار مثبت با سبک‌های هویت اطلاعاتی و هنجاری و رابطه معنادار منفی با سبک سردرگم-اجتنابی دارد؛ در حالی که رابطه معناداری با تعهد هویت ندارد. همچنین، جهت‌گیری مذهبی بیرونی، همبستگی منفی معناداری با سبک اطلاعاتی و سبک هنجاری دارد؛ اما با سبک سردرگم-

اجتنابی و تعهد هویت، رابطه معناداری ندارد.

برای پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی درونی از روی سبک‌های هویت، از رگرسیون هم‌زمان استفاده شد. نتایج نشان داد سبک‌های هویت، واریانس جهت‌گیری مذهبی درونی به میزان ۳۷ درصد را تبیین معنادار می‌کند ($P=0/001$)، $R^2=0/368$ ، $F(3 \text{ و } 146)=28/29$. ضرایب رگرسیونی جهت‌گیری مذهبی درونی از روی سبک‌های هویت در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول ۲- ضرایب رگرسیون جهت‌گیری مذهبی درونی از روی سبک‌های هویت

Table 2 - Regression coefficients of internal religious orientation based on identity styles

متغیر پیش‌بین	ضریب غیراستاندارد (B)	خطای استاندارد (Std. Error)	ضریب استاندارد (β)	مقدار t	سطح معنی‌داری (Sig)
ثابت	۲/۱۶	۳/۴۳		۰/۶۳۰	۰/۵۳۰
۱. سبک اطلاعاتی	۰/۱۲۶	۰/۰۶۴	۰/۱۴۴	۱/۹۸	۰/۰۴۸
۲. سبک هنجاری	۰/۳۷۰	۰/۰۷۱	۰/۳۷۱	۵/۱۹	۰/۰۰۱
۳. سبک سردرگم-اجتنابی	-۰/۳۶۶	۰/۰۵۰	-۰/۴۹۱	-۷/۲۹	۰/۰۰۱

همانگونه که در جدول شماره ۲ نشان داده شده است،

تمام سبک‌های هویت، جهت‌گیری مذهبی درونی را پیش‌بینی

معنادار می‌کند. سبک‌های اطلاعاتی ($\beta=0/144$, $P=0/048$) و

هنجاری ($\beta=0/371$, $P=0/001$) به صورت مستقیم و معنادار و

نشان داد سبک‌های هویت، واریانس جهت‌گیری مذهبی بیرونی را به میزان ۵۰ درصد، تبیین معنادار می‌کند ($P=0/001$)، ضرایب رگرسیونی جهت‌گیری مذهبی بیرونی از روی سبک‌های هویت در جدول شماره ۳ آمده است.

سبک سردرگم-اجتنابی ($\beta=-0/491$, $P=0/001$) به صورت معکوس و معنادار، جهت‌گیری مذهبی درونی را پیش‌بینی می‌کند. برای پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی بیرونی از روی سبک‌های هویت، از رگرسیون هم‌زمان استفاده شد. نتایج

جدول ۳- ضرایب رگرسیون جهت‌گیری مذهبی بیرونی از روی سبک‌های هویت

Table 3- Regression coefficients of external religious orientation based on identity styles

متغیر پیش‌بین	ضریب غیراستاندارد (B)	خطای استاندارد (Std. Error)	ضریب استاندارد (β)	مقدار t	سطح معنی‌داری (Sig)
ثابت	۴/۰۰۴	۲/۶۰۹		۱/۵۳	۰/۱۲۷
۱. سبک اطلاعاتی	-۰/۵۱۳	۰/۰۴۸	-۰/۶۸۵	-۱۰/۶۲	۰/۰۰۱
۲. سبک هنجاری	-۰/۱۹۵	۰/۰۳۸	-۰/۳۰۶	-۵/۱۲۰	۰/۰۰۱
۳. سبک سردرگم-اجتنابی	۰/۰۳۹	۰/۰۵۴	۰/۰۴۶	۰/۷۲۸	۰/۴۶۸

گذاشت. روان‌شناسان و جامعه‌شناسان و به‌طور کلی، عالمان علوم اجتماعی می‌خواهند بر این واقعیت تأکید کنند که احساس هویت، به‌واسطه دیالکتیک میان فرد و جامعه شکل می‌گیرد. هویت، کم‌وبیش در نگرش‌ها و احساسات افراد نمود می‌یابد؛ ولی بستر شکل‌گیری آن، زندگی جمعی است؛ بنابراین، هویت هر فردی، آن چیزی است که او را شبیه خودش و متفاوت با دیگران می‌کند؛ آن چیزی که فرد با آن، خودش را می‌شناسد و تعریف می‌کند و آن چیزی که با آن، خودش را پذیرفته‌شده و شناخته‌شده از طرف دیگران احساس می‌کند؛ بنابراین، گفتنی است هویت اجتماعی، دستاوردهای عملی، یعنی یک فرایند است و همچنین فهم هویت فردی و جمعی از طریق به کار گرفتن کنش متقابل دیالکتیک درونی و برونی، امکان‌پذیر است.

با توجه به مبانی نظری و تجربی به نظر می‌رسد که نوع نگرش و عملکرد افراد در رابطه با مذهب (جهت‌گیری مذهبی)، از عوامل فردی و اجتماعی گوناگونی از جمله سبک پردازش اهداف، آرمان‌ها و اولویت‌های آنان (سبک هویت)

با توجه به جدول شماره ۳، سبک سردرگم-اجتنابی، جهت‌گیری مذهبی بیرونی را پیش‌بینی معنادار نمی‌کند ($\beta=0/046$, $P=0/468$)؛ اما سبک‌های اطلاعاتی ($\beta=0/001$, $P=0/001$) و هنجاری ($\beta=-0/306$, $P=0/001$) به صورت معکوس، این متغیر را پیش‌بینی می‌کند.

بحث و نتیجه

با توجه به آنچه گذشت، هویت مقوله‌ای است که هم در سطح فردی و هم در سطح اجتماعی مطرح است. اولین نظریه‌ها برای تعیین و تعریف هویت، نظریه‌هایی است که بیشتر، فردمدار و واحد تحلیل آنها فرد بود و بعدها کسانی دیگر، بحث هویت را در اجتماع مطرح کردند. در سطح فردی، تحلیل هویت کسانی، مانند مید^۱ و گافمن^۲ و کولی^۳ را می‌توان مثال زد که تأثیر بسیاری بر کسانی همچون ریچارد جنکینز و هنری تاجفل، دو نظریه‌پرداز سطح اجتماعی هویت،

¹ Mead

² Goffman

³ Coli

متأثر باشد. به همین علت، پژوهش حاضر با هدف پیش‌بینی جهت‌گیری‌های مذهبی درونی و بیرونی از طریق سبک‌های هویت در دانشجویان کارشناسی انجام شد.

نتایج نشان داد با و بدون کنترل اثر سایر سبک‌های هویت (به‌ترتیب، نتایج حاصل از مدل رگرسیون و مدل همبستگی دو متغیری)، سبک اطلاعاتی به‌صورت مستقیم با جهت‌گیری مذهبی درونی ($r=0/27$ و $\beta=0/14$) و به‌صورت معکوس با جهت‌گیری مذهبی بیرونی ($r=-0/56$ و $\beta=-0/68$) مرتبط است. در تبیین نقش هویت اطلاعاتی در پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی درونی گفتنی است افراد دارای این جهت‌گیری، زندگی خود را پیرامون محورهای مذهبی خود ساختار بندی می‌کنند؛ از این‌رو، برای دستیابی به این نوع جهت‌گیری مذهبی، فرد به تعمق وسیع و همه‌جانبه‌ای در تمامی ابعاد زندگی نیاز دارد؛ بنابراین، بدون جست‌وجوگری و تفکر نمی‌توان به آن دست یافت. علاوه بر تطبیق با مباحث نظری، این یافته با پژوهش مارکاستروم-آدامز و اسمیت (1996) مبنی بر اینکه هویت موفق (در مدل مارشیا که با سبک اطلاعاتی و تا حدی هنجاری در مدل برزونسکی مطابقت دارد)، پیش‌بینی‌کننده جهت‌گیری درونی است و همچنین با یافته‌های رحیمیان بوگر و حق‌پرور (۱۳۹۲) و واتسون و موریس (2005) درباره نقش معنادار سبک‌های هویت هنجاری و اطلاعاتی در پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی درونی، همسوست.

درباره رابطه سبک هویت هنجاری با جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی، الگوی روابط مشاهده‌شده در یافته‌ها مشابه سبک اطلاعاتی بود. سبک هویت هنجاری نیز همانند سبک اطلاعاتی، رابطه مستقیم با جهت‌گیری مذهبی درونی ($r=0/24$ و $\beta=0/37$) و رابطه معکوس با جهت‌گیری مذهبی بیرونی ($r=-0/36$ و $\beta=-0/31$) داشت. از آنجا که افرادی با این سبک هویت، دائماً در حال درونی‌سازی انتظارات و ارزش‌های دیگران مهم خود هستند، احتمالاً دین را نیز علی‌رغم اکتشاف کم درونی‌سازی کرده باشند؛ بنابراین، از نگاه سطحی و ابزاری به آن پرهیز می‌کنند. این یافته با سایر پژوهش‌ها (مغانلو و همکاران، ۱۳۸۸؛ رحیمیان بوگر و حق‌پرور، ۱۳۹۲

و Watson and Morris, 2005) هماهنگ و همسوست.

همچنین یافته‌ها نشان داد سبک هویت سردرگم - اجتنابی با جهت‌گیری مذهبی درونی، رابطه معکوس دارد ($r=0/36$) و $\beta=0/49$ ؛ در حالی که رابطه معناداری با جهت‌گیری مذهبی بیرونی ندارد. در تبیین نقش هویت اجتنابی در پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی درونی به‌صورت معکوس، گفتنی است افرادی که سبک هویت اجتنابی دارند، محتوای مذهب را به‌صورت سطحی تفسیر می‌کنند و از بررسی موضوعات شخصی در امور مذهبی می‌پرهیزند. علاوه بر تطبیق با مباحث نظری، این یافته با یافته‌های پژوهش فرمانی (۱۳۹۰) - که نشان داد نوجوانانی که سبک هویت هنجاری دارند، جهت‌گیری بیرونی و نوجوانانی که هویت اجتنابی دارند، جهت‌گیری مذهبی درونی دارند، ناهم‌سوست. دوریز و همکاران (2004) نیز در یافته مشابهی دریافتند در افراد با سبک غالب سردرگم - اجتنابی نسبت به افراد با سبک اطلاعاتی و هنجاری، میزان کمتری از دینداری مشاهده شده است و سطح تعهد آنها، اندک است.

با توجه به مبانی نظری و تجربی انتظار می‌رفت سبک سردرگم - اجتنابی با جهت‌گیری مذهبی بیرونی، رابطه مستقیم داشته باشد؛ اما در پژوهش حاضر، رابطه‌ای مشاهده نشد. به نظر می‌رسد با توجه به یافته‌های پژوهش دوریز و همکاران (2004) - که دریافتند افراد با سبک سردرگم - اجتنابی نسبت به افراد با سبک اطلاعاتی و هنجاری، میزان کمتری از دینداری دارند و سطح تعهد آنها، کم است - و نیز یافته‌های سایر پژوهش‌ها - که نشان دادند این افراد، زمان مواجهه با تنش از روش مقابله هیجان‌مدار استفاده می‌کنند (Berzonsky and Kinney, 2008) و به آینده، چشم‌انداز امیدوارکننده‌ای ندارند (Berzonsky and Kuk, 2000؛ Berzonsky et al., 2011) - توجیه‌پذیر باشد. احتمالاً، افراد با این سبک به‌علت تکانشی بودن، کوشش نکردن برای حل مسئله و هیجان - محور عمل کردن، و امیدواری نداشتن به آینده و تعهد اندک، حتی از استفاده ابزاری از دین (جهت‌گیری بیرونی)، به‌ویژه هنگام

مشکلات و دشواری‌های زندگی نیز محروم باشند.

به‌طور کلی، براساس یافته‌ها، سبک‌های هویت، ۳۷ درصد از واریانس جهت‌گیری مذهبی درونی ($P=0/001$, $F(3)=28/29$, $R^2=0/46$) و ۳۳ درصد از واریانس جهت‌گیری مذهبی بیرونی ($P=0/001$, $F(3)=48/71$, $R^2=0/50$) را تبیین می‌کند؛ بنابراین، ۶۳ درصد از تغییرات جهت‌گیری مذهبی درونی و ۵۰ درصد از تغییرات جهت‌گیری مذهبی بیرونی با متغیرهایی به‌جز سبک‌های هویت تبیین می‌شود؛ از این‌رو، به‌علت اینکه ارائه راهبرد و استراتژی‌های اجرایی منوط به شناخت کامل وضعیت نهادهای متولی مرتبط با موضوع است، پژوهش حاضر صرفاً به پیشنهادها و پژوهشی اکتفا می‌کند. بر این اساس، به پژوهشگران بعدی پیشنهاد می‌شود با توجه به اهمیت مذهب و جهت‌گیری‌های مذهبی و متعاقب آن، لزوم شناخت عوامل مؤثر بر آن، برپایه بنیادهای نظری و پیشینه تجربی، متغیرهای فردی، اجتماعی، خانوادگی و فرهنگی را بررسی کنند و در فرایند تأثیرپذیری مذهب از هویت، توجه به متغیرهای میانجی و تعدیل‌کننده به پژوهشگران علاقه‌مند پیشنهاد می‌شود. همچنین، با توجه به تحولی بودن سازه‌های هویت و مذهب، توجه به سن و گروه خاصی (اوایل جوانی، دانشجویان)، تعمیم این یافته‌ها را به سایر دوره‌های تحول و سایر گروه‌های جوانان دشوار می‌کند؛ به همین علت، بررسی روابط دو متغیر مذهب و هویت در سایر دوره‌های تحول و در سایر جمعیت‌های جوان به‌صورت طولی یا مقطعی و انجام مطالعات کیفی به تبیین واریانس باقیمانده در پژوهش حاضر کمک می‌کند.

منابع

آذربایجانی، م. (۱۳۹۳). مقیاس سنجش دینداری: تهیه و ساخت آزمون جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام (چاپ چهارم). قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

آرین، خ. (۱۳۷۸). بررسی رابطه بین دینداری و روان‌درستی ایرانیان مقیم کانادا، رساله دکتری دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی ایران.

آزاد ارمکی، ت. (۱۳۸۶). فرهنگ و هویت ایرانی و جهانی‌شدن، تهران: نشر تمدن.

آقاجانی حسین‌آبادی، م.ح.؛ فرزاد، و. و شهرآرای، م. (۱۳۸۳). «مطالعه ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه سبک هویت»، طب و تزکیه، ش ۵۳، ص ۹-۱۹.

اشرفی، ا. (۱۳۷۷). بررسی عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر گرایش نوجوانان به الگوهای فرهنگ غربی (رپ هوی متال) در تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.

افشاریان، ن. (۱۳۹۶). «پیش‌بینی شکل‌گیری هویت مدرن در دانشجویان دختر براساس استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی»، فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، س ۲۴، ش ۸۹، ص ۱۲۱-۱۴۷.

اقدسی، ع.ن.؛ گل محمدنژاد، غ. و برمکی، م. (۱۳۹۰). «بررسی رابطه سبک‌های هویت با ارتباط همسالان در بین همسالان دبیرستان‌های شهرستان میاندوآب»، فصلنامه علوم تربیتی، س ۴، ش ۱۵، ص ۴۷-۵۸.

ایمان، م.ت. و کیدقان، ط. (۱۳۸۱). «بررسی عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی زنان»، فصلنامه علوم انسانی دانشگاه الزهراء، س ۱۲، ش ۴۴، ص ۸۶-۱۰۸.

برجعلی، ز.؛ خسروی، ز.؛ پورشهریاری، م. (۱۳۹۲). «نقش جهت‌گیری مذهبی در ساختار هویت فردی»، روان‌شناسی و دین، د ۶، ش ۳، ص ۹۷-۱۰۸.

چیت‌ساز قعی، م.ج. (۱۳۸۳). هویت دینی جوانان در ایران، در کتاب هویت در ایران: رویکرد سیاسی اجتماعی فرهنگی و ادبی بر هویت و بحران در ایران، تهیه و تنظیم علی‌اکبر علیخانی، تهران: جهاد دانشگاهی، پژوهشکده علوم انسانی اجتماعی.

جان‌بزرگی، م. (۱۳۷۸). بررسی اثربخشی روان‌درمانگری با و بدون جهت‌گیری مذهبی (اسلامی) بر مهار اضطراب و تنیدگی، رساله دکتری، دانشگاه تربیت

- مدرس.
- جنکینز، ر. (۱۳۸۱). *هویت اجتماعی*، ترجمه: تورج یاراحمدی. تهران: نشر شیرازه.
- حاجیانی، ا. (۱۳۸۸). *جامعه‌شناسی هویت ایرانی*، تهران: پژوهشکده تحقیقات.
- حسینی، ف؛ مزیدی، م. و حسین‌چاری، م. (۱۳۸۹). «پیش‌بینی سبک‌های هویت براساس جهت‌گیری‌های مذهبی در میان دانشجویان دانشگاه شیراز»، *مجله اندیشه‌های نوین تربیتی*، د ۶، ش ۱، ص ۷۱-۵۳.
- ربانی، ر. و کجاف، م.ب. (۱۳۹۰). *روان‌شناسی اجتماعی (دیدگاه‌ها و نظریه‌ها)*، اصفهان، انتشارات دانشگاه اصفهان، چاپ اول.
- رحیمیان بوگر، ا. و حق‌پرور، م. (۱۳۹۲). «نقش سبک‌های هویت در پیش‌بینی جهت‌گیری مذهبی دانشجویان» *پژوهش‌های روان‌شناختی*، د ۱۶، ش ۲، ص ۴۱-۲۷.
- رحیمی‌نژاد، ع؛ برجعلی‌لو، س؛ یزدانی‌ورزنده، م.ج؛ فراهانی، ح. و امانی، ح. (۱۳۹۱). «اثر سبک‌های هویت بر افسردگی، اضطراب، و استرس دانشجویان: نقش واسطه‌ت عهد هویت» *روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی*، د ۲، ش ۹، ص ۱۶-۱.
- رضایی فرح‌آبادی، س. و احقر، ق. (۱۳۸۹). «بررسی رابطه بین جهت‌گیری مذهبی و سبک‌های هویت و مقایسه آنها در دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر تهران»، *فصلنامه مطالعات ملی*، د ۱۱، ش ۳، ص ۴۸-۲۵.
- رضادوست، ک. و میرزایی، ا. (۱۳۸۷). «زنان و هویت‌یابی (با نگاهی به تحولات معاصر جامعه ایران)»، *فصلنامه توسعه انسانی*، د ۳، ش ۱، ص ۱۳۳-۱۵۲.
- صدیق سروستانی، ر. و قادری، ص. (۱۳۸۸). «ابعاد سیاسی، فرهنگی و اجتماعی هویت دانشجویان بر مبنای مؤلفه‌های سنتی و مدرن»، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، د ۲، ش ۸، ص ۲۵-۴۲.
- سلگی، م؛ حیدری، ح؛ صالح صدق‌پور، ب. و آقاپور، ا. (۱۳۹۸). «بررسی رابطه بعد ملی هویت فردی و تمایز یافتگی فردی با میانجیگری ارتباطات جمعی و چرخه هویت اجتماعی»، *فصلنامه پژوهش‌های مشاوره*، د ۱۸، ش ۷۰، ص ۱۶۱-۱۷۸.
- سرمد، ز؛ بازرگان هرنندی، ع. و حجازی، ا. (۱۳۸۷). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، چاپ شانزدهم. تهران: آگه.
- شرقی، ح. و میرهاشمی، م. (۱۳۹۵). «ارتباط سبک‌های عاطفی و جهت‌گیری مذهبی با سلامت عمومی دانشجویان»، *پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری*، د ۶، ش ۱، ص ۷۷-۹۰.
- صدیقی ارفعی، ف؛ تمنایی‌فر، م. و عابدین‌آبادی، ع. (۱۳۹۱). «رابطه جهت‌گیری مذهبی، سبک‌های مقابله و شادکامی در دانشجویان»، *روان‌شناسی و دین*، د ۵، ش ۳، ص ۱۳۵-۱۶۳.
- غضنفری، ا. (۱۳۸۲). «اعتباریابی و هنجاریابی پرسشنامه سبک هویت (ISI-G-6)»، *مطالعات تربیتی و روان‌شناسی*، ش ۲، ص ۸۱-۹۴.
- فرمانی، س. و خامسان، ا. (۱۳۹۰). «مقایسه انواع نگرش نسبت به دین و سبک‌های هویتی با توجه به حمایت اجتماعی ادراک‌شده در دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر بیرجند»، *خلاصه مقالات اولین کنگره روان‌شناسی، دین و فرهنگ، تهران*.
- قادری، د. و مصطفایی، ع. (۱۳۹۱). «سبک‌های هویت و جهت‌گیری مذهبی در دانشجویان دختر و پسر»، *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، د ۱۰، ش ۳۳، ص ۱۳۷-۱۵۸.
- قربانی، ع؛ محمدی آریا، ع. و کوچکی، ع.م. (۱۳۸۵).

وزیری، ش. و لطفی کاشانی، ف. (۱۳۹۱). «سبک‌های هویت و پریشانی روانی»، فصلنامه اندیشه و رفتار، د ۷، ش ۲۶، ص ۷۷-۸۸.
ولف، د. (۱۳۸۶). روان‌شناسی دین، ترجمه: محمد دهقانی، تهران: رشد.

Abu-Rayya, H.M., and White, F.A. (2010) Acculturation orientations and religious identity as predictors of Anglo-Australians' attitudes towards Australian Muslims. *International Journal of Intercultural Relations*, 34(6), 592-599.

Allport, G.W., and Ross, J.M. (1967) Personal religious orientation and prejudice. *Journal of personality and social psychology*, 5(4), 432-443.

Berzonsky, M.D. (1989) Identity style: Conceptualization and measurement. *Journal of adolescent research*, 4(3), 268-282.

Berzonsky, M.D. (1992) Identity style and coping strategies. *Journal of personality*, 60(4): 771-788.

Berzonsky, M.D. (1997) Identity development, control theory, and self-regulation: An individual differences perspective. *Journal of Adolescent Research*, 12(3), 347-353.

Berzonsky, M.D. (2003) Identity style and well-being: Does commitment matter?. *Identity*, 3(2), 131-142.

Berzonsky, M.D. (2009) The structure of identity: Commentary on Jane Kroger's view of identity status transition. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 3(3), 231-245.

Berzonsky, M.D., and Kuk, L.S. (2000) Identity status, identity processing style, and the transition to university. *Journal of Adolescent Research*, 15(1), 81-98.

Berzonsky, M.D., and Sullivan, C. (1992) Social-cognitive aspects of identity style need for cognition, experiential openness, and introspection. *Journal of Adolescent Research*, 7(2), 140-155.

Berzonsky, M.D., Ciecuch, J., Duriez, B., and Soenens, B. (2011) The how and what of identity formation: Associations between identity styles and value orientations. *Personality and Individual Differences*, 50(2), 295-299.

Berzonsky, M., and Kinney, A. (2008) Identity processing style and defense mechanisms. *Polish Psychological Bulletin*, 39(3), 111-117.

Burke, P.J. (2006) Identity change. *Social Psychology Quarterly*, 69(1), 81-96.

«بررسی وضعیت سبک‌های هویت‌یابی و رابطه آن با سلامت عمومی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی»، پژوهش‌های روان‌شناسی بالینی و مشاوره، د ۷، ش ۲، ص ۱۳۵-۱۷۲.

قادری، م. (۱۳۸۴). آثار و پیامدهای جامعه‌شناسی شبکه‌ای بر روی هویت اجتماعی جوانان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی، دانشگاه اصفهان.

کلانتری، ع؛ عزیزی، ج. و زاهد زاهدانی، س. (۱۳۸۸). «هویت دینی و جوانان (نمونه آماری، جوانان شهر شیراز)»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی. د ۲، ش ۶، ص ۱۲۵-۱۴۱.

گل‌محمدی، ا. (۱۳۸۶). جهانی‌شدن، فرهنگ و هویت، تهران: نشر نی.

گیدنز، آ. (۱۳۷۸). تجدد و تشخیص، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.

مساح، ه؛ کاظمی، ح. و قربانی، م. (۱۳۹۱). «بررسی رابطه ابعاد چهارگانه هویت و جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی»، روان‌شناسی و دین، د ۵، ش ۴، ص ۸۴-۹۶.

مغانلو، م؛ وفایی، م. و شهرآرای، م. (۱۳۸۸). «رابطه سبک‌های هویت و دینداری در دانشجویان»، مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران (اندیشه و رفتار)، د ۵، ش ۴، ص ۳۷-۳۸۷.

منصور، م. (۱۳۷۸). روان‌شناسی ژنتیک، تحول روانی از کودکی تا پیری. تهران: سمت.

مکوند حسینی، ش. (۱۳۸۶). «بررسی رابطه هویت‌یابی و سلامت روانی نوجوانان شاهد»، مجله روان‌شناسی، د ۱۱، ش ۲، ص ۱۶۷-۱۸۴.

مجرمی، ت. (۱۳۸۳). هویت در ایران: رویکرد سیاسی اجتماعی فرهنگی و ادبی به هویت و بحران در ایران، علی‌اکبر علیخانی و دیگران، تهران: جهاد دانشگاهی، پژوهشکده علوم انسانی اجتماعی.

- and Canada. *Journal of Adolescence*, 19(3), 247-261.
- Marcia, J.E. (1966) Development and validation of ego identity status, *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551-558.
- Phillips, T.M., and Pittman, J.F. (2007) Adolescent psychological well-being by identity style. *Journal of Adolescence*, 30(6), 1021-1034.
- Schwartz, S.H., and Sagiv, G. (2000) Value consensus and importance: A cross-national study. *J Cross-Cult Psychol.* (31), 465-97.
- Schwartz, S.J. (2001) The evolution of Eriksonian and, neo-Eriksonian identity theory and research: A review and integration. *Identity: An International Journal of Theory And Research*, 1(1), 7-58.
- Schwartz, S.J., Luyckx, K., and Vignoles, V.L. (Eds.). (2011) *Handbook of identity theory and research*. New York, NY: Springer.
- Schwartz, S.J., Unger, J.B., Meca, A., Lorenzo-Blanco, E I., BaezcondeBarganati, L., Cano, M.A., and Pattarroyo, M. (2016) Personal identity development in Hispanic immigrant adolescents: Links with positive psychological functioning, depressive symptoms and externalizing problems. *Journal of Youth and Adolescence*, Advance online publication. 46(4), 898-913. Doi:10.1007/s10964-016-0615-y
- Spilka, B., Hood Jr, R.W., Hunsberger, B., and Gorsuch, R. (2003) *The psychology of religion: An empirical approach*. New York: Guilford press.
- Watson, P.J., and Morris, R.J. (2005) Spiritual experience and identity: Relationships with religious orientation, religious interest, and intolerance of ambiguity. *Review of Religious Research*, 46(4), 371-379.
- Casson, A. (2011) The right to 'bricolage': Catholic pupils' perception of their religious identity and the implications for Catholic schools in England. *Journal of Beliefs and Values*, 32(2), 207-218.
- Duriez, B., and Soenens, B. (2006) Personality, identity styles, and religiosity: An integrative study among late and middle adolescents. *Journal of Adolescence*, 29(1), 119-135.
- Duriez, B., Smits, I., and Goossens, L. (2008) The relation between identity styles and religiosity in adolescence: Evidence from a longitudinal perspective. *Personality and Individual Differences*, 44(4), 1022-1031.
- Duriez, B., Soenens, B., and Beyers, W. (2004) Personality, identity styles, and religiosity: An integrative study among late adolescents in Flanders (Belgium). *Journal of Personality*, 72(5), 877-910.
- Jenkins, R (2014) *Social identity*. Routledg book. (Wood Dale, IL, U.S.A.) ISBN 10: 0415706920 ISBN 13: 9780415706926
- Luyckx, K., Goossens, L., Soenens, B., and Beyers, W. (2006) Unpacking commitment and exploration: Preliminary validation of an integrative model of late adolescent identity formation. *Journal of Adolescence*, 29(3), 361-378.
- Leyshon, M., and Bull, J. (2011) The bricolage of the here: young people's narratives of identity in the countryside, *Social and Culture Geography*, 12(2), 159-180
- Long, J.H., and Chen, G.M. (2007) Impact of internet on adolescent self-identity development, *China Media Research*, 3(1), 99-109.
- Markstrom-Adams, C., and Smith, M. (1996) Identity formation and religious orientation among high school students from the United States